

ALACANT A PEDALS

1. Jutjats de Benalua (antic Reformatori d'Adults) Fitxa orientativa

JUTJATS DE BENALUA

El Palau de Justícia de Benalua va ser construït originàriament per a la funció de reformatori d'adults entre els anys 1897 i 1900 pels arquitectes Enrique Sánchez Sedós i Manuel Chápuli Guardiola seguint el projecte de José González Altés. L'any 1985 va ser reformat per a la seua funció actual. La seua estructura segueix el tipus del panòptic de Bentham, amb braços que conflüixen cap a un cos central per facilitar una vigilància més eficaç. En este recinte va morir el 28 de març de 1942 el poeta oriolà Miguel Hernández, que va ser soterrat en el cementeri de la ciutat.

MENOS TU VIENTRE

Menos tu vientre,
todo es confuso.
Menos tu vientre,
todo es futuro,
fugaz, pasado
baldío y turbio.
Menos tu vientre,
todo es oculto.
Menos tu vientre,
todo inseguro,
todo postrero,
polvo sin mundo.
Menos tu vientre
todo es oscuro.
Menos tu vientre
claro y profundo.

Miguel Hernández,
Cancionero y romancero de ausencias, 1941-42.

Miguel Hernández

TRISTES GUERRAS

Tristes guerras
si no es amor la empresa.
Tristes, tristes.

Tristes armas
si no son las palabras.
Tristes, tristes.

Tristes hombres
si no mueren de amores.
Tristes, tristes.

Miguel Hernández,
Cancionero y romancero de ausencias, 1941-42.

PLAÇA DE BENALUA

El barri de Benalua va començar a edificar-se el 1884, mitjançant la cooperativa dels "deu amics" en què el major accionista era el marquès de Benalua, qui donà nom al barri. S'assentà sobre la partida dels Antigons, anomenada així per les restes arqueològiques que hi aparegueren. Està articulat entorn a la seua plaça, en una estructura de carrers rectes i paral·les, ja que és un barri d'eixample. A l'època representava un barri modern, amb abundosos arbres i construccions de planta baixa o només amb un pis; actualment substituïdes en la major part per construccions modernes. Gran part dels carrers es retolaren amb els noms dels cooperativistes, els quals són recordats en una placa commemorativa en la plaça de Navarro Rodrigo. Les memòries de Rafael Establier ens ofereixen una visió nostàlgica del barri a primeries del segle XX i així mateix representen un missatge de reivindicació de la llengua i la cultura popular d'Alacant.

En la Plaza, centro de todas nuestras actividades, la comisión de festejos plantaba las cucañas: enhiestos palos gruesos enjabonados de *sabó blanet y*, en su cúspide, un *pollastre* atado, que constituía el premio y galardón máximo para aquel forzudo y hábil escalador que, después de ímprobos esfuerzos y embadurnarse su cuerpo y ropas de jabón, a más de molérselo a coscorrones y mataduras en sus variados intentos para llegar arriba, cuando lo conseguía, de un zarpazo arrancaba el *pollastre* y bajaba orgulloso de su hazaña, llevando el codiciado volátil a la mano.

Otros juegos y entretenimientos eran las ollas que, llenas de agua, se colgaban de un cordel y, con los ojos bien vendados y con un garrote en la mano, los voluntarios que se prestaban al juego tenían que averiguar dónde se hallaba pendida y romperla de un palotazo, recibiendo como premio la ducha de agua que contenía el recipiente y dos o tres pesetas de plata que le otorgaba el comité festero. Carreras de sacos, carreras de bicicletas; pero la máxima atracción de la fiesta, a la que concurría todos los años, era el célebre "andarín Martín", que, ataviado con un traje de punto teñido de negro, a lo Fantomas, tocado además de un pañuelo blanco a lo baturro y calzado con blancas alpargatas, hacía un previo recorrido por el barri, acompañado musicalmente por *el tabaleter i el dolçainer*, anunciando a los vecinos que aquel fenómeno andariego iba a dar cien vueltas a la Plaza, corriendo sin descansar y a trote cochinerero.

Efectivamente, *la dolçaina i el tabalet* prorrumpían en el toque *molto vivace*, como invitando al andarín a partir marchando a paso ligero. Martín partía, primero a gran velocidad, mas luego iba calmando su furia inicial para coger un paso más cadencioso que le permitiese completar las cien vueltas de la plaza benaluense.

L'ESTACIÓ DE BENALUA

L'antiga estació de Benalua és coneguda popularment com a "estació de Múrcia" i abans també, "dels Andalusos", perquè l'empresa que impulsà la connexió ferroviària entre Alacant i Múrcia va ser la Companyia dels Ferrocarrils Andalusos. Aquesta línia va ser inaugurada el 1884. L'estació és obra de l'enginyer francès M. Alemandy i s'inaugurà el 1888. Conserva el seu disseny originari en què destaca la seua façana de gust eclèctic, en què es conjuguen elements decoratius amb un efecte monumental, com pilastres i balustrades. La coberta és l'element contemporani: es va construir amb una estructura de ferro colat seguint els paràmetres de l'escola de Gustave Eiffel. Era molt característic el seu rellotge de la façana, actualment desaparegut, després que l'estació deixara de funcionar, el 1982. Actualment és la seu de la Casa Mediterráneo.

ALACANT

Un definitiu dia no podràs moure més
aquest braç malalt que ara no et deixa dur bé el cotxe.
No sentiràs llavors de cap juny la carícia
sobre el cos d'aquests joves que veus escampats ara
pels jardins i els passeigs de gespa i llambordes
amb taulers, llapis, goma d'esborrar a les mans:
l'antiga estació de trens de Benalua.

Hi haurà cap juny llavors per a ells, dispersats
per un futur que hui és encara d'atzar,
un temps sense memòria? Als bosquets, les xicrandes
deixen caure ses flors de liles i campanes
que cobreixen els cotxes i el terra on hi ha papers
amb esbossats dibuixos, pots de plàstic, ampolles
amb restes de refrescos i aigua mineral.

S'inicia el capvespre i el càlid sol ponent
es reflecteix als alts poms de les datileres,

troncs que la brisa gronxa, un cel de colors i ombra.
Inclinats al damunt del tauler de dibuix
passen les hores joves del seu temps, cossos àgils
com la mar i el desig. Visten roba lleugera,
colors vius que s'envolen en l'aire de la tarda.

Per a ells el present no és el pensament,
l'ensomni poderós del temps que et meravella
i enamora. Atents, procuren amb prudència
moure els braços flexibles, mesurar amb traç net
proporció i matèria, representar l'espai
de remats i baranes. El seu temps és encara
ple de presents diversos, futurs incerts i efímers.
Alguns, davant l'error, abandonen l'examen.
Demanen per façanes on fer a l'estiu croquis

i preparar setembre. Fas l'intent d'animar-los
i, agraits, et somriuen. I obtens, així, el preuat
present del teu temps d'ara. Cauen flors de xicranda.

Gaspar Jaén, *Del temps present* (1998: 42-43)

ALACANT A PEDALS

4. Parc de Canalejas - Esplanada

Fitxa orientativa

Parc de Canalejas

El parc de Canalejas és el parc més antic de la ciutat. Està situat de manera paral·lela al mar i al port esportiu, i confina en l'Esplanada d'Espanya. En part ocupa l'espai on hi hagué el baluard de Sant Carles, construït al s. XVII com a reforç defensiu de la muralla d'Alacant.

Fou projectat l'any 1886 per l'arquitecte Josep González Altés sobre l'antic varador del port i està dedicat a la memòria del polític José Canalejas. Dins del parc es troba el monument a Canalejas i diverses fonts i escultures, per exemple, dos lleons donats per Manuel Pritz, el monument a Carlos Arniches i un mapa d'Espanya en pedra. Destaquen també en el parc uns quants exemplars de *Ficus* monumentals, especialment un de l'espècie *Ficus elastica* de més de 100 anys.

Esplanada

Aquest passeig marítim s'estén en paral·lel al port, des de la Porta del Mar fins al parc de Canalejas. Es tracta d'una de les vies més populars de la ciutat d'Alacant i va ser construïda sobre l'antic malecó del port d'Alacant, on en 1844 van ser afusellats vint-i-quatre activistes de la rebel·lió progressista capitanejada per Boné. La realització de l'Esplanada, com a passeig amb jardins, es va fer gràcies a la iniciativa del governador civil, Perfecto Manuel de Olalde, i de l'alcalde constitucional Juan Bonanza Roca, seguint els plànols de l'arquitecte Josep Guardiola Picó (1830). El terreny que avui ocupa l'Esplanada s'ha retolat successivament Malecó d'Alacant, passeig d'Olalde, passeig dels Màrtirs i Esplanada d'Espanya.

Des de 1959, per iniciativa de l'alcalde Agatàngelo Soler, el sòl del passeig està encatífat amb un dibuix compost per sis milions i mig de tessel·les de marbre de les pedreres dels pobles d'interior, que formen un mosaic ondat de colors vermell, negre i blanc, a imitació de les ones del mar Mediterrani. A més, a banda i banda, està flanquejada per quatre files de palmeres (365 palmeres, segons la llegenda popular) que recorren els seus més de 500 metres de longitud. Actualment és un senyal d'identitat per als alacantins. A l'Esplanada se situen edificis emblemàtics de la ciutat d'Alacant, com la casa Carbonell, la casa Lamagnière o el Reial Casino d'Alacant.

Per als capitosts del Règim tot era optimisme. I així, el 19 de febrer de 1958, l'alcalde Agatàngelo Soler Llorca va donar-nos la nova imatge de l'Esplanada, tal com la coneixem avui, amb un disseny que va copiar sense pudor el paviment del passeig que voreja la platja brasilera de Copacabana, en Rio de Janeiro. D'aquesta manera, la ciutat d'Alacant havia trobat el seu rostre com a reclam turístic i, potser, com a essència de la seua realitat urbana, vital. La crònica de tan important esdeveniment va ser relatada pel diari local amb aquestes paraules: *Alrededor de cien personas – cien alicantinos mitad inquietos, mitad curiosos– se agruparon ayer tarde en la Explanada de España para asistir a la solemnísima ceremonia de vestir con traje de mármol multicolor el paseo más vistoso, espectacular, cosmopolita y famoso del Mediterráneo (nos quedamos cortos). La pavimentación comenzó utilizando el mármol negro – todo el que será empleado procede de Monóvar– debidamente troceado en fragmentos pequeños, de cuatro por cuatro centímetros.*

Marià Sánchez Soler,
Alacant a sarpades, 2004.

ALACANT A PEDALS

5. Carrer de Sant Ferran – Plaça de Correus Fitxa orientativa

CARRER DE SANT FERRAN – PLAÇA DE GABRIEL MIRÓ

El carrer de St. Ferran ofereix una bona varietat de cases senyorials on residia la burgesia alacantina a principis del segle XX, com ara, la casa Bardín, seu de l'Institut Alacantí de Cultura que rep el nom de l'escriptor alcoià Juan Gil-Albert. Sabem que el carrer St. Ferran forma part dels terrenys guanyats al mar amb les restes de la muralla. Per això, durant molts anys va anomenar-se *plaça de les Barques*, perquè fins aquí podien arribar les embarcacions.

Actualment, malgrat que està dedicada a l'escriptor Gabriel Miró, els alacantins la coneixem com a *plaça de Correus*; pel magnífic edifici que es troba en un cantó de la plaça, restaurat i reobert el 2012.

En un viatge en barco de Barcelona a Alicante (*Almina* en la novela), Félix se encuentra con dos bellas mujeres. En el siguiente fragmento de la novela *Las cerezas del cementerio* Gabriel Miró describe la llegada de los personajes al puerto de nuestra ciudad:

“Acercóse Félix a sus amigas; las vio con los mismos vestidos, los mismos sombreros y tules que la tarde de su llegada a bordo. Y este atavío, y la visión de las torres y de los árboles de Almina, que ya empezaba a prorrumpir de la cercana costa, anticiparon a su alma la sensación de la despedida. Bien imaginaba que en Almina era posible verse, y aun comunicarse con más frecuencia y espacio que en el buque; pero temía Félix que en Almina perdiese esta amistad el delicado hechizo que ahora la sublimaba y quedase menuda, plebeya, con el hastío y pobres malicias que suele haber en el seguido trato de buenos lugareños.

[...]El barco rasgó en silencio las aguas verdes y dormidas de la dársena, en cuya paz se posaban y bullían las gaviotas, como hacen los palomos en los ejidos. Se alzó una de aquellas aves, grande, vieja, que recibió en sus alas el primer oro del sol; pasó gritando fieramente sobre la mirada de Félix, y perdióse en las magnas soledades del cielo y del mar. Y Félix la envidió.”

Gabriel Miró, *Las cerezas del cementerio*, 1910.

PLAÇA DE L'AJUNTAMENT

La **plaça de l'Ajuntament** va nàixer en el segle XVI, en el moment en què la ciutat eixamplà les muralles fins al moll. És llavors quan el tram de la muralla medieval que unia el portal d'Elx i raval Roig va quedar inutilitzat i s'aprofità l'antiga **porta de la Mar**, que estava al mig, per a construir a sobre l'ajuntament antic. Aquest edifici tenia una capella dedicada a la Mare de Déu de Montserrat i una presó. Va ser destruït en el bombardeig francès de 1691.

L'**ajuntament** actual és una construcció del segle XVIII, es va acabar el 1780. És un edifici imponent i característic de l'estil barroc, com podem veure amb la decoració amb columnes salomòniques i profusos elements vegetals, molt especialment en la porta posterior. El flanquegen dues torres amb un passatge d'accés davall i al mig és rematat una cúpula amb rajoles blaves, que és el sostre de l'escala. De l'interior destaquem la Sala Blava i el tríptic de Gastó Castelló.

La plaça que s'obri al davant s'anomenà antigament **plaça Major** o **de la Mar**, perquè connectava la ciutat amb el moll, que ha sigut el motor econòmic de la ciutat. Abans de la reforma actual, tenia una forma triangular molt característica i estava porxada. En la lectura que vos proposem es parla d'un projecte monumental, el qual, si s'haguera pogut dut a terme, constituïria sens dubte la imatge més representativa de la ciutat.

Perdut en l'armari de l'Arxiu Municipal hi ha un gruixut lligall amb les restes de l'expedient del *Projecte de la plaça porticada del Comerç*. En carpetes i portafolis, entre dibuixos, plànols i memòries [...] s'hi troba un tros de la ciutat que pogué haver existit i mai no fou. [...]

Entre els primers antecedents històrics, s'hi pot trobar un informe del cronista oficial de la ciutat on es diu que, ja des de molt abans d'acabar-se la construcció del nou palau municipal, els governants sospesaven la possibilitat d'obrir una gran plaça davant l'edifici per tal que un espai obert i monumental realçara amb justesa i exactitud la bellesa i les proporcions de l'arquitectura.

Quan el nou consistori constitucional es féu càrrec del poder polític en el municipi, els principals arquitectes de la ciutat foren convocats per tal que exposaren les seues idees al respecte. [...]

Les diferents solucions plasmades en plànols i dibuixos, mostren les idees més sublimes que en aquells moments circulaven entre els professionals del gremi de la construcció. [...] L'Acadèmia considerà finalment que el disseny més adequat, tant per la seua economia com per la seua severitat i correcció de dibuix, era una enorme plaça de més de dues-centes vares d'amplària que s'hauria d'obrir fins la mar i que tindria dues façanes laterals porticades. Aquests frontispicis i el paviment uniforme de pedra farien de contrapunt asèptic a la Casa de la Ciutat. Una estàtua equestre del rei Conqueridor, feta en bronze, assenyalaria el centre espacial del conjunt.

PORT D'ALACANT

Des de l'edat mitjana el port d'Alacant ha tingut un paper decisiu en el comerç de la ciutat. I és, sobretot durant els segles XVI i XVII, i fins el XIX, que s'esdevé un dels ports més importants de la Mediterrània.

Durant la Guerra Civil el port d'Alacant es convertí en l'últim refugi de la República. S'hi van congrega al voltant de quinze mil persones que tractaven de fugir en els vaixells mercants llogats pel govern republicà. La flota franquista aconseguí impedir l'aproximació de gran part de la flota, de manera que els refugiats quedaren a la mercé de les tropes italianes que ocuparen la ciutat i lliuraren els ciutadans a les tropes de Franco. L'últim vaixell a salpar amb refugiats fou l'Stanbrook. El port d'Alacant contemplà el final de la Guerra Civil i de la Segona República.

Van passar dues nits en aquell port, sense que cap de les tres dones poguera aclucar l'ull. En despuntar el dia, els rumors contradictoris corrien com la pólvora. El que més anava prenent força era que les tropes franquistes ja havien ocupat València, i era qüestió d'hores que entraren al port d'Alacant. Per contra, els més optimistes encara esperaven convençuts els vaixells que els durien cap a l'exili. Elles no es volien angoixar i parlaven animosament de les seues coses, mentre la Llíber jugava amb el Lenin a l'acuit.

—De veritat pensa vosté que arribaran més vaixells? —va preguntar la mare del Lenin a l'àvia.

—No ho sé, filla. Cada dia que passa és pitjor, jo veig mala sortida a aquest afer.

—Doncs sap què li dic? Que abans que m'agafen em tire a la mar!

—No digues això, dona! Ni per pensaments! I el teu fill?

—Vosté no sap el que fan aquests feixistes...

La dona va quedar pensativa. L'àvia no volia destorbar-la. En silenci les dues dones van restar una bona estona, fins que finalment la mare del Lenin va començar a parlar, a poc a poc. Necessitava rompre el silenci.

Gemma Pasqual, *L'últim vaixell*, 2003.

ALACANT A PEDALS

8. Estació de la Marina - la Goteta

Fitxa orientativa

LA GOTETA

Segons la imatgeria popular, el barri de la Goteta sembla que li deu el seu nom a una font d'aigua subterrània que brollava en la serra. Proveïa el nucli de la medina Laqant, a la falda del Benacantil, a la qual arribava l'aigua mitjançant canalitzacions que es van realitzar en època islàmica, cosa que hi va permetre l'assentament musulmà a partir del s. XI. D'aquesta aigua també es beneficiaven els veïns del barri del Raval Roig.

Una de les coses que donaren fama a la Goteta és el fet que va albergar un dels principals camps de concentració que va haver-hi a Alacant: el Camp dels Ametlers. Vora 15.000 persones (alguns parlen del doble) van ser-hi empresonades, escortades per soldats espanyols i italians. Els límits del camp pel nord els establia la carretera de València, i pel sud, la serra Grossa i el turó on va haver-hi l'ermita de Santa Anna, destruïda el 1823. Aproximadament, 3 quilòmetres de llargària per 500 metres d'amplària. Durant els cinc dies que van estar aquí els presoners, van menjar un tros de pa al dia. Podien beure aigua en la desapareguda font, amb unes cues que es feien interminables. Es van menjar els brots dels ametlers, l'herba i fins i tot les escorces dels arbres. Les dones van ser tancades al cinema Ideal, i els homes repartits entre la plaça de bous i el Reformatori d'Adults d'Alacant (els actuals Jutjats). Uns altres van ser transportats en trens "borreguers" al camp de concentració d'Albatera, que també es va dir Camp dels Ametlers, com la novel·la que Max Aub va publicar el 1948.

La primera noche, en el Campo de los Almendros, sin alambradas ni vallas, improvisado, con ametralladoras apuntándonos y vivacs de soldados franquistas. Los que han ido con sus mujeres, se extienden, con ellas, encima o bajo de una manta, sobre la tierra, ya seca y tibia de primavera. No hubo apelonamiento, aquello era muy grande, pero todos estábamos juntos. Como fondo, de cuando en cuando, ráfagas de ametralladoras; hombres nuestros que intentaban escapar. Algunos lo lograron. Otros se quedaron allí para siempre.

Max Aub, *Campo de los Almendros*

